

CS. SCHWALM EDIT

A HEVES MEGYEI MÚZEUMI SZERVEZET NÉPRAJZI GYŰJTEMÉNYEI ÉS TUDOMÁNYOS MUNKÁJA

A megye területe és néprajzi csoportjai

Heves megye az Alföld és a hegyvidék találkozásánál fekszik. Változatos természetföldrajzi adottságokat mutat. Mint középtáj jelen van itt a *Mátravidék* (Központi-Mátra, Mátraalja, Mátralába), a *Bükkvidék* (Központi Bükk, Bükkalja), az *észak-magyarországi medencék* (Felső-Zagyva-Tarna közti dombság), a *Közép-Tiszavidék* (Hevesi-Ártér) és az *észak-alföldi hordalékkúpság* (Tápió-Galga-Zagyvavidék, Gyöngyös-Hevesvidék). A középtájakon belül kistérségek helyezkednek el.¹ Földrajzi helyzete meghatározza a gazdálkodás formáit, az itt élő emberek megélhetési lehetőségeit. Három termelési övezet alakult ki. A megye déli részén jó minőségű a szántóföld, s itt a szemtermelés mellett mindig nagy jelentősége volt az állattartásnak is. Heves és Csány környékén a dinnye, Kápolna és Verpelét vidékén – különösen az 1870-es években – a dohány jelentett még biztos jövedelemforrást, a Tisza mentén pedig a halászat.

A megye középső részén, Egertől Nagyrédéig, a Mátra- és Bükk hegységek lejtőin a szőlőtermelés – borászat a meghatározó, valamint jelentős a gyümölcs. Az északi területeket nagyrészt erdő borítja, itt a földművelés feltételei kedvezőtlenebbek, nagyobb súlya volt az erdei legelőkön folyó állattartásnak, valamint az erdei munkáknak, erdőlésnek. Az itt lakók, hogy megélhetésüket biztosítani tudják, már a XIX. században részesaratást, nyomtatást vállaltak a termékenyebb alföldi területeken, illetve a század végétől summásnak jártak az alföldi és dunántúli uradalmakba. Hasonló sors várt a szőlőtermő területek lakóira is az 1880-as évek után, amikor a filoxera csaknem az egész szőlővidéket kipusztította.²

1945 előtt Heves megyére jellemző volt a nagybirtokok túlsúlya: az összterület több mint 50 %-a nagy- és középbirtok, igen magas a földnélküliek és az 5 kh-nál kevesebbel rendelkezők aránya. Az ipar csekély, csak a borsodnádasdi lemezgyár és az egercsehi bánya foglalkoztatott a vonzáskörzetébe eső falvakból munkásokat. A megélhetéshez maradt a mezőgazdasági idénymunka. Sokan vándoroltak Amerikába is. A XX. század első évtizedére közel 17 ezer ember hajózott a tengeren túlra Heves megyéből, legtöbben az egri és a pétervásári járásból.³

A megye területe 1950-ben nyerte el mai formáját. A megyehatárok rendezése során néhány járást más megyéhez csatoltak: a tiszafüredi járásnak a Tisza bal partján elhelyezkedő községeit Szolnok megyéhez, a mátramindszenti és nagybáttonyi járást Nógrád megyéhez. Több Borsod megyei község viszont Heves megyéhez került: a Bükk központi részén Szilvásvárad és környéke a sajószentpéteri járásból, a Bükk-alján Ostoros és vidéke a mezőkövesdi járásból.⁴

A megye legjellegzetesebb néprajzi csoportja a *palóc*. A palóc népesség határának megvonásában igen eltérőek a vélemények. Többször találkozunk keleti palóc és nyugati palóc elnevezéssel, s e két terület választóvonalának a Zagyvát, más kutatók a Tarnát tartják.⁵ A palóc néprajzi csoport kutatásának eddigi eredményei arra utalnak, hogy egységes palóc táj helyett kistáji népi egységek vannak, és ezek az egymástól kisebb-nagyobb mértékben eltérő falucsoportok együttesen alkotják a palócföld fogalmát. Heves megyében pl. ilyennek tekinthetők a Bükkben az egerbocsi medence

falvai, a leleszi falucsoport, a Mátraalja (Parád-Mátraballa környéke). Ez tulajdonképpen a palóc centrumnak tartott terület egy része, mely Nógrádban a Karancs vidékén és az Ipoly mentén, valamint a Medvesalján folytatódik.

Heves megye északkeleti részének katolikus falvait (Bükkszentmárton, Balaton, Mónosbél, Bélapátfalva) a palócság egy részének is tekintették, de mint a barkó etnikai csoport déli területe is ismert.⁷ A környező falvak lakói is barkónak tartják őket, vallásuk, beszédük, rokonsági kapcsolataik kapcsán. E táj folytatása és nagyobb része Borsod megye területére esik. A palóc és barkó vidék Heves megye északi, hegyvidéki övezetébe tartozik. Földrajzi helyzeténél fogva is meglehetősen zárt terület, távol az ipari centrumoktól, nagy városoktól. Kultúrájukban, életmódjukban sok archaikus vonást őriztek meg egészen a XX. század elejéig.

Heves megye népessége, etnikai arculata a XVIII. században, az újratelepítések során alakult ki. Az emberpusztító török, majd labanc korszakban majdnem egészen néptelen lett az egri és hevesi járás, mintegy ötven százaléka pusztult el a tiszafüredi és gyöngyösi járásnak, a pétervásári járásban pedig a falvak egyötöde vált pusztává. Az elnéptelenedett falvakba főleg 1711 után indult meg a felvidéki magyar és szlovák lakosság szegényebb rétegeinek vándorlása. 1770-ben Heves megye 120 faluja közül mindössze 23 volt, amelyik magát örökösnek vallotta, lakói nem pusztultak el vagy a kényszerű menekülés után eredeti lakóhelyükre költöztek vissza.⁸ A táj népességének súlyos veszteségeit máshonnan jött magyarok mellett szlovák és német telepesekkel pótolták. A megye 45 faluját érintette a szlovák migráció 1767-ig, de ezek egy része tovább vándorolt az Alföld felé. Több csoportjuk a Mátraalján (Domoszló, Markaz, Kisanána) telepedett le, s kisebb szlovák csoportot kapott a magyarok mellett Szajla, Terpes, Tarnaszentmária, Vécs. A Mátra belsejében az üveghutákat kiszolgáló szlávokat és németeket telepítettek le. 1734–1790 között szervezett földesúri telepítések nyomán a magyarok mellett német lakókat kapott Egerszalók, Kerecsend, Kápolna és Maklár. Aldebrő, Kompolt és Nagytálya lakosságának a többsége német volt.⁹ A betelepült szlovákok és németek – különösen a vegyes lakosú falvakban – viszonylag gyorsan asszimilálódtak. A tisztán nemzetiségi falvak a XX. század elejéig őrizték meg anyanyelvüket. Kompolton századunk első éveiben még németül mondták a litániát, a Mátra déli lábának szlovák falvai ekkor kétnyelvűek.¹⁰ Ma már kevesen beszélnek szlovákul, csak a Mátra belsejében, az egykori huták munkásai tartották meg napjainkig is anyanyelvüket. Heves megye etnikai összetételében mindig a magyarság dominált.

A múzeumi szervezet gyűjteményi anyaga

A Heves megyei Múzeumok Igazgatósága területén jelenleg három múzeum rendelkezik néprajzi gyűjteménnyel. Ezek közül legnagyobb és legrégebb a *Dobó István Vármúzeum* anyaga. A Vármúzeum megyei hatáskörű és gyűjtőterületű intézmény, melynek szervezése 1949-ben indult meg. Előzményei és egyúttal összetevői: az egri Lyceumban elhelyezett érseki magángyűjtemény, az egri várásatások leletei, Legányi Ferenc paleontológiai gyűjteménye és a Gárdonyi-ház. A Lyceum-i gyűjteményt 1872-ben alapították, a XX. század elejére alakult ki. A képzőművészet túlsúlya volt rá jellemző. A várostörténet, néprajz, régészet jelentéktelen szerepet kapott.¹¹ 1950-ben, a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1949. évi 13. sz. törvényerejű rendelete alapján teljes anyagát nemzeti érdekű gyűjteménnyé nyilvánították és átadták a Heves-Egri Múzeumnak.¹² A mai néprajzi gyűjteményben 11 tárgy van a Lyceum-i gyűjteménytől (10 cseréptányér és 1 havasi kürt). A történeti gyűjtemény céhes anyagának egy kis része is (8 db) innen származik.¹³ A Lyceumi gyűjtemény mellett kísérletet tettek az egri Városi Múzeum szervezésére is, amit DANCZA János kezdett meg

az 1930-as években. Főleg ősrégészeti, természettudományi, várostörténeti és néprajzi tárgyakat gyűjtött. A néprajzi anyag zömét az egri népviselet már akkor eltűnőfélben lévő darabjai, valamint házberendezési tárgyak (bútor, kerámia) alkották. Ez a gyűjtemény kiállításra soha nem került, a II. világháború alatt fosztogatás áldozata lett, teljesen elpusztult.¹⁴ (A tervezett városi múzeum gyűjteményéből 1 db bölcso maradt meg a Vármúzeum jelenlegi néprajzi gyűjteményében.)

Az egri múzeum 1949-ben városi jellegű volt, 1950-ben kapott megyei hatáskört Heves-Egri Múzeum néven. Később a múzeum neve Dobó István Múzeumra változott.¹⁵ A múzeum legnagyobb gyűjteménye a régészet 39 140 darabbal. A numizmatikai gyűjtemény 10 105 db-ot számlál. A történeti gyűjtemény tárgyaitak száma: 11 052, a képzőművészeté 2 034, az iparművészeté 2 602. Az irodalomtörténeti gyűjtemény 2 701 darabból, a pedagógiatörténeti pedig 4 903 darabból áll.

A néprajzi gyűjtemény is a múzeum megalakulását követő években létesült. Alapját Sz. Holló Valéria 1 368 darabból álló népművészeti gyűjteménye alkotta, amit 1952-ben ajánlott fel az államnak. A gyűjtemény általános magyar anyagot tartalmaz, kis része Heves megyei vonatkozású. A jelenleg 11 200 darabot számláló néprajzi anyaghoz az elmúlt évben került egy magángyűjtő kb. 3 000 tárgyból álló játékgyűjteménye. Az egri múzeum néprajzi gyűjteményét és adattárát a megalakulásától napjainkig több néprajzos gyarapította. MANGA János 1951–52-ben a ballassagyarmati múzeum mellett ellátta az egri múzeum vezetését is. Főleg pásztorművészeti tárgyakat gyűjtött. 1952-től BAKÓ Ferenc vette át a múzeum vezetését, s mint néprajzos a néprajzi gyűjteményt is. 1979-ig (nyugállományba vonulásáig) a néprajzi anyag legjelentősebb gyarapítója. Éveken át a megye egyedüli néprajzkutatója. Évtizedek alatt hosszabb-rövidebb ideig több etnografus is dolgozott Egerben, akik munkájuk során jelentős mennyiségű tárgyat gyűjtöttek össze: Bodgál Ferenc (1955), Szeghalmi Zsófia (1960–62), Paládi-Kovács Attila (1963–64), Kecskés Péter (1966–68), Kapros Márta (1968–1970), Löffler Erzsébet (1974–1980), Kriston Vízi József (1979–1984). A múzeum jelenlegi munkatársai közül Cs. SCHWALM Edit 1969, BODÓ Sándor (mint igazgató) 1979, PETERCSÁK Tivadar 1981, BEREZNAI Zsuzsanna 1982, FAJCSÁK Attila 1983-tól van néprajzos státuszban. BAKÓ Ferenc tudományos tanácsadóként dolgozik továbbra is.

Néprajzos muzeológus (Bakó Ferenc mellett) sok éven át nem volt, s így egy-egy nagyobb lélegzetű munka és tematikus gyűjtés megkívánta külső munkatársak bevonását is. Igaz Mária és Varga Marianna (1952) az első állandó kiállítás anyaggyűjtéséhez és rendezéséhez nyújtott segítséget. Bodgál Ferenc (1963, 1965, 1971) a verpeléti és mikófalvi kovácsműhely anyagát leltározta és rendezte. Csilléry Klára és Morvay Judit (1963) a parádi palócház anyagának gyűjtésében vett részt. Takács Béla (1964–1966) a parádi üveggyűjteményt, Molnár László (1964–1966) a belapát-falvi keménycserép gyűjteményt dolgozta fel.

A Dobó István Vármúzeum jelenlegi néprajzi gyűjteményének közel egyötöde (kb. 2 000 db) a magyar nyelvterület különböző vidékeiről származik. Jelentősebb tárgyegyüttesei: kerámiában mezőcsáti, tiszafüredi, erdélyi; szőttes, vászonhímzés és népviseleti darabok: Kalotaszeg, Torockó, Sárköz, Mezőkövesd, a Dél-borsodi Bükk-alja falvai (Tard, Szentistván, Cserépfalu, Cserépváralja, Bogács), valamint Gömör és Zólyom megye több településéről. A szücs munkák közül a férfi subák, bőrmellesek, ködmönök Kalotaszegről, Dunántúlról, Mezőkövesdről és a palóc vidékről valók. Szűrők, condrák lelőhelyei a Felföld, Alföld, Kalotaszeg; a pásztorfaragásoké főleg a Dunántúl.

A gyűjtemény többségét a megye területéről származó tárgyak képviselik. Az

anyag összetétele változatos, felöleli a néprajz minden területét. A megye 1962-től tervszerűen végzi a népi műemlékek in situ történő megőrzését, helyreállítását és berendezését, így egy-egy településről, illetve az azt környező falvakból komplett házberendezéseink vannak. A népi kismesterségek közül 2 kovácsműhely, 1 kádárműhely és 1 asztalosműhely teljes berendezése mellett néhány kismesterség hiányos eszközanyagát is őrizzuk: papucsos, csizmadia, kalapos, kékfestő, kosárfonó, kőfaragó és pincevágó. Ezek mellett a legújabbkori történeti gyűjteményben is vannak műhelyek (kovács, asztalos, kötélverő, fazekas). A kerámiagyűjtemény a megye területén használt edényekből áll: gyöngyös-pásztói, egri, gömöri, tiszafüredi és mezőtúri. Jelentős a belpátfalvi keménycserépgyár és a parádi üvegyár népi használatú termékeinek tárgye gyűjtése. A népi bútorok egy része megyei specialisták, faragók (ácsolt láda, asztal, szék) és asztalosok (festett láda, ágy, fogas, falitka stb.) munkája, másik része miskolci, gömöri, mezőkövesdi asztalos mesterek terméke. A Mátra és a Bükk pásztorainak munkáiból szép pásztorfaragásokkal (ivócsanak, pásztorbot, fűszertartó stb.) rendelkezünk. A népi gazdálkodás legteljesebb tárgye gyűjtését a szőlészet, borszat eszközei adják. A kendermunka eszközanyaga változatos típusokat őriz. Igen jelentős a múzeum népi textil (szőtt, vászonhímzés) és népviselet gyűjteménye. Kiemelkednek az életkorhoz fűződő szokások textilneműi (sátorlepedők, halotti lepedők, posztrik és kalácsos kendők, jegyngék stb.) változatok, gazdag díszítéseikkel. A megye több közösségéből őrzünk komplett viseletgyűjtést.

A tárgyi gyűjtemény hagyományos leíró- és mutatókartonokkal van ellátva. Egyes gyűjteményrészekről több publikáció is megjelent, mint pl. BAKÓ Ferenc: Faragványdíszítések. Fekete-fehér diafilm, kísérőszöveggel. Bp. 1963.; BODGÁL Ferenc: A verpeléti műemlék kovácsműhely. Ethn. LXXVI. 1965. 245–248; TAKÁCS Béla: A parádi üveghuta parasztedényei az egri múzeumban. EMÉ IV. 1966. 321–340; MOLNÁR László a belpátfalvi keménycserépgyár történetét, különböző korszakait mutatja be 4 tanulmányból álló sorozatban, amit a múzeum gyűjteményében levő tárgyakkal illusztrált. EMÉ II. 1964. 273–285, EMÉ IV. 1966. 217–233, EMÉ V. 1967. 241–261, EMÉ VI. 1968. 221–248; CSIFFÁRY Gergely: Egeri céhemlékek. Eger, 1982.; CS. SCHWALM Edit: A két Kaposi faragásai az egri múzeumban. EMÉ XXII. 203–231. E tanulmányok mellett egy-egy időszaki kiállítás katalógusa is ismerteti a megfelelő gyűjteményrészt.

Az egri múzeum adattárát 1953-ban létesítették. A néprajzi és történeti gyűjtemény mellett képzőművészeti és régészeti adattár is létrejött. Összes anyaga: 322 764 lap, ebből a néprajzi adattár 4 636 tételszám alatt 156 456 lap terjedelmű. Három részből áll: az egri múzeum Néprajzi Adattára (ENA) a megye területére vonatkozó gyűjtéseket tartalmazza (3009 tétel 54 900 lap), a Visonta Adattár (VA), a Visontakutatás anyaga (150 tétel 18 138 lap) és a Palóc Adattár (PA) a palóc kutatás keretén belül 5 megye területén végzett gyűjtések eredményei (1477 tétel 83 418 lap). A kutatásokról részletesebben is szólnunk.

A fotótár szintén 1953-ban jött létre. Kétféle anyagot őriz: egyrészt a múzeum gyűjteményi darabjairól a leírókartonokra készített fotókat, másrészt helyszíni felvételeket. A 66 334 negatív és 6 541 diapozitív jelentős része néprajzi témájú, melyeket Bakó Ferenc készített. Szakáganként igen részletes tematikai lebontásban készült mutatórendszer, valamint földrajzi utalókartonok segítik a fotótár használatát (dr. Szederkényi Györgyné–Saáryné Szabó Márta: Útmutató a Dobó István Vármúzeum fotógyűjteménye mutatórendszerének használatához. Kézirat.).

A Dobó István Vármúzeum után, 1957-ben a *gyöngyösi Mátra Múzeumot* nyitották meg. Természettudomány és vadászattörténet a fő gyűjtési és kutatási területe.

E gyűjtemény 473 132 darabot számlál jelenleg. Történeti gyűjteménye 1 560, a néprajzi 2 649 tárgyból áll. Néprajzos múzeológusa nem volt a múzeumnak, a néprajzi gyűjtemény alapjait az vetette meg, hogy az első állandó kiállításhoz BAKÓ Ferenc és VINCZE István, majd éveken keresztül NAGY Gyula, a múzeum igazgatója végzett gyűjtőmunkát. Alkalmanként TÓTH János (1963–1965) külső munkatársként segített. A gyöngyösi néprajzi gyűjtemény jelentős részét képviselik a Gyöngyös környékén gyűjtött népviseletek. A gyöngyös-pásztói kerámia anyag között több feliratos, datált és egyedi kivitelezésű különleges darab is van. A mátrai pásztor-művészet tárgyai is említésre érdemesek. A Visonta-kutatás programján belül gyűjtött szőlészeti-, borászati- és népi gazdálkodási eszközök is a gyöngyösi gyűjteménybe kerültek. A céhekkel kapcsolatos tárgyi emlékeket (céhpecsétek, céhládák, céhes edények stb.) itt is a történeti gyűjtemény őrzi, kb. az egi gyűjteményével azonos darabszámban. A tárgyi gyűjtemény hagyományos leíró és mutatókartonokkal van ellátva. Tárgyegyüttesei közül két kisebbnek az ismertetése jelent meg: MOLNÁR József: A gyöngyösi Mátra Múzeum céhpecsétnyomói. EMÉ XX. 1984. 139–147; FLÓRIÁN Mária: Gyöngyösi szücsök és szűrszabók. Mezővárosi kultúra Heves megyében. Bp–Eger 1985. 84–92.). A Mátra Múzeum fotótárában 10 000 negatív és 194 diapozitív van, túlnyomó többségük természettudományi jellegű, kevés néprajzi felvétellel.

A *hatvani múzeumot* 1969-ben hozták létre, elsősorban városi hatáskörrel. 1974-ben vette fel Hatvany Lajos nevét. Alapját főleg régészeti és helytörténeti tárgyakból álló magángyűjtemény alkotta. Két mellékfoglalkozású kutató gyűjtött helytörténeti és néprajzi anyagot 1973-ig. 1973–1984 között KOVÁCS Ákos múzeumigazgató gyarapította a gyűjteményt. A múzeum fő gyűjtőterülete a néprajz és helytörténet, valamint lelőhelytől függetlenül a képzőművészet. Jelenleg 1 433 régészeti, 3 397 képzőművészeti, 1 530 történeti, 39 irodalomtörténeti és 2 404 néprajzi tárggyal rendelkezik. Néprajzi gyűjtést 1984-től az egi múzeum néprajzosainak felügyeletével végeznek. A néprajzi gyűjtemény jelentős részét képviselik a Hatvan környéki népviseletek, illetve néhány Nógrád megyei teljes népi kosztüm. Egy mézeskalácsos és egy fazekas műhely berendezése mellett nagy számban vannak a várost környező falvakból származó kerámia- és házberendezési tárgyak, szöveges falvédők, valamint történelmi és vallásos témájú olajnyomatok. A gyűjtemény hagyományos tárgyleíró- és mutatókartonokkal van ellátva. A fotótár 4 607 negatív és 1 212 színes diapozitív felvételének túlnyomó része néprajzi jellegű.

A *Hevesi Kiállítóhely* is egy magángyűjtő anyagából létesült. Vegyes összetételű: régészet (348), numizmatika (2 170), iparművészet (30), képzőművészet (140), helytörténeti (295) és néprajz (496). A néprajzi gyűjtemény gazdálkodási eszközökből, házberendezési tárgyakból, kerámiából áll.

Állandó néprajzi kiállítás a megye egyik múzeumában sincs, a néprajzi anyag egy része tájházakban tekinthető meg.¹⁶ A tájházak többsége népi műemlék, és ebben az esetben maga az építmény is a múzeum tárgyi gyűjteményének részét képezi, minthogy azok állami-múzeumi tulajdonban vannak.

Tájházak, néprajzi anyagot őrző kiállítóhelyek, magángyűjtemények

Abasár, *Kapás-ház*. A XVIII. század végén épült, vályogfalú lakóház. Szobakonyha-kamra elrendezésű. A konyha funkciójának megfelelő, századfordulós berendezésű. A másik két helyiségben helytörténet-régészeti-néprajzi kiállítás mutatja be vázlatosan a táj szőlőművelő kultúráját.

Átány, *Kakas-ház*. A vályogfalú, oldaltornácos lakóház 1856-ban épült, református gazdacsaládé volt. A lakószoba eredetileg is itt használt jászági festett búto-

rokkal volt berendezve. A zárt kéményű konyha után a búzás- és éléskamra következik nagyméretű, zsilipelt falú hombárral.

Eger, Szépasszonyvölgy, *borospincék*. Három XVIII. századi pince közül a legnagyobb fala domborművekkel van díszítve. Két pincében az egri szőlészet, borászat eszközeit, szerszámaikat ismerhetik meg a látogatók. Közöttük van Rupert Antal faragó 1922-ben készített három díszhordója, Gárdonyi Géza Göre figuráival.

Kisnána, *Szlovák parasztház*. A török hódoltság alatt elpusztult falut a XVIII. században telepítették be szlovák jobbágyokkal. A XIX. század végén, görgeteg kőből épült házat többször bővítették, 1970-ben rekonstruálták. Berendezése a XX. század első negyedét idézi: fűtetlen tisztaszoba, szabadkéményes konyha tűzplőpadkával és a lakószoba munkára előkészített szövőszékkel.

Mikófalva, *Kisnemesi lakóház és kovácsműhely*. 1846-ban épült, klasszicizáló oszloprendű tornáccal, a végében búzáshombárral. Az első szoba bútorainak egy részét a ház építtetője maga készítette. A szabadkéményes konyhát bélapátfalvi cserépedények díszítik, a fűtetlen kamrában a ház körüli munkához szükséges eszközöket helyezték el. A kamra alatt helyezkedik el az 1860-as évek állapotát idéző kovácsműhely.

Nagyréde, *Zsellérház*. A XVIII. század végén épült, 1870 körül átalakított ház rekonstrukciója. Szoba-pitvar-éléskamra beosztású, berendezése a XIX. század végének szőlőművelő és summás szegényparaszti életmódját tükrözi.

Noszvaj, *Gazdaház*. Az 1889-ben kőből épített ház jómódú gazdacsaládé volt. Az utcai szoba és a konyha a XIX. század végének helyi lakásberendezési módját őrzi. A hátsó szobában vitrines múzeumi kiállítás mutatja be a hátikosár készítést, faragást, szöttek mintakincsét.

Parád, *Palóc ház*. A XVIII. század végén épült ház istállócsúrral és disznó óllal, a Mátra vidék faépítkezésének utolsó emléke. A három helyiségből (ház, pitvar, kamra) álló lakóház belülfűtős ún. kürtös kemencéjét a helyreállítás során rekonstruálták. A berendezés a XIX. század végi nagycsaládos paraszti életforma tárgyi világát mutatja be, egyik helyiségében hideg női hálókamrával.

Verpelét, *Kovácsműhely*. A XIX. század elején épült, bejárati oldalán nyitott patkolószín. A helyi Jakab kovácsdinasztia XIX. század végi, XX. század eleji eszközkészletével van berendezve.

A következő kiállítóhelyek épületei és bemutatott tárgyai nem a Heves megyei múzeumi szervezet tulajdonát képezik: Recsk, Szövetkezeti *tájház*. A XX. század elején épült, faoszlopos lakóház. A pitvar-konyhában a szabadkéményt, az első szobában a búboskemencét rekonstruálták. Ezt a két helyiséget rendezték be a XIX. század végének, a XX. század elejének tárgyaival. Kiemelkedő együttest képez a textilgyűjtemény. (A többi helyiségben a Népművészeti és Házipari Szövetkezet munkahelye van.) Szilvásvárad, Szalajkavölgy, Szabadtéri *Erdei Múzeum*. Az erdei munkások életformáját, munkakörülményeit, építményeit, eszközeit rekonstruálja két évszázad emlékei alapján. Különböző típusú mészégető kunyhók és mészégető kemence után a fakitermelés fontosabb eszközei következnek. A szénéégetők kunyhója mellett ott a faszénégető boksa, majd a faszindely készítő kunyhója. Ipartörténeti szempontból érdekes az üveghuta, a hamuzsírőzőhely és a vashámor. Szilvásvárad, Szalajka-Halastó, volt bányagrófság épülete, az *Erdőgazdaság üzemi múzeuma*. Az erdészet egyes ágazatainak (erdőrendezés, erdőfelújítás, faanyagmozgatás, fahasználat, fafeldolgozás, vadászat stb.) munkáját és eszközeit mutatja be, nagyrészt a Mátra- és Bükk területéről gyűjtött anyaggal. Szilvásvárad, Állami Gazdaság, *Lovaskiállítás*. A Szilvásvárad Állami Gazdaság és a Magyar Mezőgazdasági Múzeum közös kiállítá-

sán mutatja be a lipicai lófajta tenyésztésének kialakulását. A lóápoláshoz szükséges eszközök mellett díszes lószerszámok és különféle kocsifajták is helyet kapnak. A ló tartásához kapcsolódó különböző kézműiparosok: bognár, kovács és szíjgyártó műhelyeinek berendezése szilvásváradí eredetű. Parádfürdő, Cifraistálló, *Kocsimúzeum*. A Magyar Közlekedési Múzeum felügyelete alá tartozik. Az Ybl Miklós tervei alapján készült épület öt termében kapott helyet a magyar kocsizás történetét bemutató kiállítás. A kocsikészítés teljes folyamatát kísérelhetjük végig, a kapcsolódó kismesterségek – bognár, kovács-lakatos stb. – műhelyeinek, eszközeinek, munkájuknak bemutatásán keresztül. A kiállítás legnagyobb részét eredeti kocsik foglalják el, mellettük díszes lószerszámok, díszgyenruhák.

Két magángyűjtemény is látogatható a megyében: Mátrafüreden Szakács Józsefné *Palóc népművészeti gyűjteménye* többszáz textiltől áll. A szőttesek, hímzések és népviseletek túlnyomó többsége Nógrád megyei, kisebb számban Heves megye területéről való. Egy szoba enteriőr-szerűen van berendezve, az előtérben munkához felvetett szövőszék. 3 helyiségben a falakon és szekrényekben, ládákban sorakoznak a textilek. Parádon Asztalos Joachim naív művész, *népi fafaragó* hagyatéka tekinthető meg. Zömében palóc embereket ábrázolnak szobrai.

Helyi tanácsok kezelésében több községben is van tájház, melyet saját anyagi erejükből és a település lakóinak összefogásával hoztak létre. Berendezésükhöz a múzeum néprajzosai nyújtottak szakmai segítséget. Boldogon egy többször átépített és bővített, több helyiségből álló ház tisztaszobáját és konyháját rendezték be az 1930-as években használt tárgyakkal, bútorokkal, több komplett viseletet is kiállítva. A többi helyiség időszaki kiállítások, raktár céljait szolgálja. Kiskörén egy XIX. század végi parasztházat állítottak helyre. A konyha katlanos tüzelőberendezése rekonstrukció. A tisztaszoba XX. század eleji bútorokkal berendezve. A kamrában felállított XIX. század eleji szövőszéken a helybeli iskolások tanulnak szőni; a falakon körben a kenderfeldolgozás eszközei, valamint a faluban készített szőttesek és hímzések vannak kiállítva. Markazon a XIX. század végén épült, náddal fedett lakóház két, külön bejáratú, konyha-szoba berostású. Az első nagyobb-konyha és lakószoba enteriőr-szerűen van berendezve, a hátsó két helyiségben vegyes használati tárgyak és bútorok. A házzal szemben különálló kamra-épület helyezkedik el.

A múzeumok tudományos munkája

A Heves megyei múzeumi szervezet első, legnagyobb szabású tudományos kutatómunkája a megyei műemléki topográfia számára készült, a településtörténeti, népi építészeti fejezetekhez. BAKÓ Ferenc az 1950-es évek közepén kezdte meg a gyűjtést, minden községben felmérte és lefényképezte a legjellegzetesebb építményeket (lakóházakat, mellékhépleteket). A terepmunkát levéltári kutatások tették teljesebbé. Heves megye településeinek és népi építészeti emlékeinek leírása és elemzése a három kötetes műemléki topográfiában jelent meg BAKÓ Ferenc tollából: *Heves megye műemlékei I–III*. Bp. 1969–1978.

A *Visonta-kutatás* 1967-ben azzal a céllal indult, hogy a visontai nagyberuházás előrehaladása előtt megmentse a község régészeti-történeti emlékeit, valamint néprajzi-szociológiai gyűjtő- és felmérő munkával adjon ismertetést Visonta népének gazdasági és társadalmi képéről, népi kultúrájáról. A kutatómunkába – az egri múzeum munkatársain kívül – többen bekapcsolódtak (nyelvészek, történészek, néprajzosok). Az összegyűjtött néprajzi tárgyak (kb. 200 db) a gyöngyösi Mátra Múzeum gyűjteményében vannak. Az egri múzeumban leltározott, több mint 18 000 lapnyi terjedelmű adattári anyagot közel 12 000 cédula egészíti ki, ami anyakönyvi bejegy-

zések alapján készült. Az anyag egy része tanulmánykötetben jelent meg 1975-ben: *Visonta. Tanulmányok a falu történetéből*. Eger, 1975. Szerk. BAKÓ Ferenc. A munka Bakó Ferenc, Kapros Márta, Schwalm Edit, Hoppál Mihály, Fülöp Lajos, Csalog Zsolt néprajzi tanulmányait tartalmazza. E kötet előtt is voltak már a kutatásnak közzétett eredményei: HOPPÁL Mihály: Egy falu kommunikációs rendszere. Bp. 1970.; CSALOG Zsolt—MÁNDOKY László: Divatjelenségek a magyar falusi keresztnevadásban. Bp. 1970. Nyelvtudományi Értekezések 70. 142–155.; Pirkko KOVALAINEN: Szomszédsági és rokonsági kapcsolatok Visontán. EMÉ. XI–XII. 1974. 325–344.

A Visonta-kutatásnál sokkal nagyobb jelentőségű és összetettebb az észak-magyarországi népi kultúra megismerését, történeti kialakulását célzó *Palóc kutatás*. A komplex módszerekkel tervezett kutatómunka a néprajz, régészet, nyelvészet, történettudomány és antropológia közreműködésével kívánta feltárni és feldolgozni a palócoknak nevezett népesség anyagi, szellemi kultúráját, társadalmi életét, ezek történeti előzményeit, figyelembe véve a délszlóviai magyarságot és az alföldi palóc kirajzásokat is. A kutatás bázisát képező öt észak-magyarországi megye (Pest, Nógrád, Szolnok, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén) múzeumainak és levéltárainak szakdolgozói mellett a MTA Néprajzi Kutató Csoportja, Zenetudományi Intézete, Nyelvtudományi Intézete, a Néprajzi Múzeum kutatói, az ELTE és a KLTE tanárai és hallgatói, valamint sok társadalmi gyűjtő és középiskolás kapcsolódott be a gyűjtőmunkába. A munka szervezését és irányítását az egri múzeum végezte, s a központi adatárát is itt hoztuk létre. A néprajzi munka mellett — a palóc kutatás komplexitásából eredően — éveken keresztül végeztek régészeti, történeti, levéltári és antropológiai kutatásokat is. Az első jelentősebb kiadvány a palóc kutatás elvi kérdéseit tartalmazza, felvázolja eddigi ismereteinket erről az etnikai csoportról, kijelöli a feladatokat. (A kutatásokat megindító tanácskozás anyaga.)

A gyakorlati gyűjtőmunka mielőbbi elkezdéséhez segítségként egy kérdőív-sorozatot készítettek a résztvevők, melyek a *Palóc Kutatás Módszertani Közleményei* sorozatban jelentek meg. I. BAKÓ Ferenc (szerk.) Módszerek és feladatok. 1968., II. Cs. PÓCS Éva—HOPPÁL Mihály: Kérdőív a palóc néphit és népi gyógyászat gyűjtéséhez. 1970.; III. SZABÓ László: Útmutató a palócok munkaszervezetének kutatásához. 1970.; IV. BAKÓ Ferenc (szerk.) Felderítő kérdőív. 1970.; V. UJVÁRY Zoltán: Kérdőív a mezőgazdasági szokások és hiedelmek gyűjtéséhez. 1970.; VI. CSALOG Zsolt: Útmutató és kérdőív a falutörténet helyben található forrásainak áttekintő feldolgozásához. 1970.; VII. ANDRÁSFALVY Bertalan—CSALOG Zsolt—HOFER Tamás—MORVAY Judit: Kérdőív a palóc társadalom kutatásához, önkéntes gyűjtők részére. 1970.; VIII. ANDRÁSFALVY Bertalan—CSALOG Zsolt—HOFER Tamás—MORVAY Judit: Kérdőív a palóc társadalom kutatásához szakképzett gyűjtők részére. 1970.; IX. JÁVOR Katalin: Kérdőív a népi erkölcs és viselkedés kutatásához. 1970.; X. PALÁDI-KOVÁCS Attila: Kérdőív a széna- és rétgazdálkodáshoz. 1971.; XI. SELMECZI KOVÁCS Attila: Útmutató és kérdőív a zsúpfedél készítésének kutatásához. 1971.; XII. BORSAI Ilona: Kérdőív a palóc területek jellegzetes és értékes dallamainak gyűjtéséhez. 1971.; XIII. BALOGH Lajos—PELLE Béláné: Kérdőív a palóc nyelvjárási sajátosságok felkutatásához. 1972.; XIV. BAKÓ Ferenc: Útmutató Észak-Magyarország falusi településformáinak és népi építkezésének kutatásához. 1972.; XV. BALASSA Iván: Kérdőív a hagyományos palóc szántóföldi földművelés kutatásához. 1972.; XVI. CSALOG Zsolt: Paraszti kereskedelem és munkamigráció. 1973.; XVII. KECSKÉS Péter: Kérdőív az észak-magyarországi népi szőlő és borkultúra tanulmányozásához. 1973.; XVIII. TAKÁCS Lajos: Kérdőív: erdei munkák,

erdőlés. 1973.; XIX. GÁBORJÁN Alice: A palóc népviselet kutatása. 1973.; XX. KOCSIS Gyula: Bibliográfia a palócok kutatásához. 1974.; XXI. KAPROS Márta—UJVÁRY Zoltán: Kérdőív a szerelmi élettől a keresztelőig témakör kutatásához. 1975.; XXII. KUNT Ernő: Kérdőív a halotti és temetkezési szokások gyűjtéséhez. 1979.; XXIII. Cs. SCHWALM Edit—UJVÁRY Zoltán: Kérdőív a népi táplálkozás kutatásához. 1979.

Először az alapkérdőívet, az ún. felderítő kérdőívet gyűjtötték fel több mint 600 településen. Célja, hogy tájékoztatót nyújtson a palócok legjellemzőbb vonásaihoz. Az évek során kialakult néprajzi kép alapján a kutatás szervező bizottsága egy 20 községből álló, hipotetikus, ún. palóc centrumot jelölt ki (kistáji egységeket feltetelezve), ahol a legintenzívebb gyűjtőmunkát végezték minden témakörben. A közel 20 évig folyó kutatómunka részeredményeit több sorozatban tették közzé: *Tematikus és lokális monográfiák*: I. SZABÓ László (szerk.) Jászdózsa és a palócság. 1973.; II. BAKÓ Ferenc (szerk.) Visonta. Fejezetek a falu történetéből. 1975.; III. BAKÓ Ferenc (szerk.) Mátradereske. Néprajzi tanulmányok. 1978.; IV. HENKEY Gyula—KALMÁR Sándor: Heves megyei palócok etnikai embertani vizsgálata. 1979.; V. BARNA Gábor (szerk.) Csépa I–II. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből.; *Dolgozatok a palóc kutatás köréből*: 1. SELMECZI KOVÁCS Attila: Reguly Antal palóc jegyzetei 1857. Eger, 1975.

A palóc kutatás lezárásaként elkészült a nagy összegző munka, amely több mint 150 ív terjedelemben 30 kutató 36 tanulmányát tartalmazza, már nyomdában van.

1985-ben indult meg egy olyan néprajzi és történeti kutatómunka Egerben, melynek célja az *egri hóstyák* kialakulásának, történetének és néprajzi képének a feltérképezése. Jelenleg még folyik az anyaggyűjtés.

Több megyét érintő, komplex kutatómunka programját dolgozák ki 1985-ben: a *Tisza II. vízlepcső* térségének kutatását. Célja a terület természettudományi és társadalomtudományi értékeinek feltárása, s ezek segítségével javaslatot tenni a térség idegenforgalmi hasznosítására. A Szolnok, Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megye részvételével folyó kutatás központja a tiszafüredi Kiss Pál Múzeum. A néprajzi terepmunka segítésére a három múzeumi szervezet kutatói egy alapkérdőívet készítettek. Heves megyéből BODÓ Sándor a pásztorkodás, állattartás építményei, PETERCSÁK Tivadar a Tisza, mint kereskedelmi útvonal, FAJCSÁK Attila népzene, BEREZNAY Zsuzsanna néphit, Cs. SCHWALM Edit népi táplálkozás témakörben végzett eddig gyűjtőmunkát. BAKÓ Ferenc állított össze egy programot a táj műemléki topográfiajának megszerkesztéséhez.

A múzeum dolgozóinak tudományos munkái is általában a fő kutatási programokhoz kapcsolódnak. BAKÓ Ferenc a műemléki topográfia munkálatai során kezdett behatóbban foglalkozni településnéprajzzal, népi építészettel. Kandidátusi disszertációjának témája is: *Anyag, szerkezet és forma változásai a népi építészetben*. Ennek a munkának eredményei a Műszaki Könyvkiadónál megjelent kötet: *Parasztházak és udvarok a Mátra vidékén*. Bp. 1978; továbbá *A bükk barlanglakások*. Miskolc 1976., valamint számtalan tanulmány az EMÉ-ben 1963–1987 között. Másik kutatási témaköre a népszokások. A májfárról az EMÉ-ben (1966), a temetkezési, halotti szokásokról a Nógrád megyei Múzeumok Évkönyvében (1977) jelent meg tanulmánya. A lakodalmi szokásokról először az Ethnográfiában publikált: *Felső-tárkány község lakodalmi szokásai*. Ethn. LXVI. (1955). 345–408., majd a palóc kutatáshoz kapcsolódó gyűjtések eredményeként önálló kötetben jelent meg a *Palócföldi lakodalom*. Bp. 1967, amellyel elnyerte a tudományok doktora tudományos fokozatot. A Bükk hegység mészégetőinek életmódja is több tanulmányának

témája: *A magyar paraszti mészégetés kutatása*. MTA. II. oszt. Közl. 1951. 285–330. *Bäuerliches Kalkbrennen in Ungarn*. A. Ethn. 1953. 339–420., *Formen der Arbeitsorganisation bei den Kalkbrennern in Bükkgebirge*. A. Ethn. 1964. 187–211., valamint az EMÉ-ben megjelent publikációk (1963, 1968). Többször foglalkozott etnikai csoportok kutatásának elvi és módszertani kérdéseivel, etnikai alcsoport meghatározásával. E munkának lecsapódása a Magyarra lett keleti népek (szerk. László Gyula) kötetben: *A palócok* c. dolgozat (Panoráma 1988). A palóc kutatást lezáró monográfiában is több összegző tanulmánya jelenik meg: kutatástörténet, néptörténet, település, népi építkezés; lakodalmi szokások; kapcsolatrendszerek, összefoglalás. Összesen 7 tanulmány. A kanadai magyarok körében végzett kutatásainak is több eredménye látott napvilágot: Kanadai magyar kertészek. (Balassa Dolgozatok 193–197), és önálló kötetként: *Kanadai magyarok*. Bp, 1988. A TKM füzet sorozatban írt ismertetései: Recsk-Tájház. TKM kiskönyvtára 81., Parád-Palóc ház, 148., Tájházak Heves megyében. 261., Bakó Ferenc–Füköh Levente: Szilvásvár–Orbán ház. 157.

BODÓ Sándor egyik kutatási területe, melyet még a miskolci múzeum munkatársaként kezdett el a céhekkel, céhtörténettel kapcsolatos. Ebben a témában megjelent publikációi a miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyveiben és közleményeiben, valamint a VEAB értesítőiben jelentek meg. Fő témája az állattartás, a mezőgazdasági termelés igaereje. E témakörökben több rész tanulmánya is megjelent az Ethnographiában és évkönyvekben, pl.: *Jármok a Hajdúságban*. Ethn. LXXVII. 1966. 538–565., *Iga és járom*. Ethn. XCII. 1981. 298–306., *Az igavonó szarvasmarha a Hortobágy vidékén*. MésH. 1972–74. 47–80. Debrecen. A magyar állattartás történeti kérdéseiről előtanulmányt írt a Magyarság Néprajzához, valamint az EMÉ XVIII. kötetébe, 1981. 291–311. További publikációi: *A mezőgazdasági termelés igaereje Magyarországon 1895-ben*. EMÉ. XXII. 1986. 187–201., *A fogatok szerepe a paraszti társadalom ünnepein*. EMÉ XXIII. 1987. 303–311. Kandidátusi disszertációjának témája is: *A magyar paraszti termelés igaerejének története*. Elméleti kérdésekkel is foglalkozott, néprajzi csoportok meghatározásaival: *Tokaj-Hegyalja, egy minőségi borvidék körülhatárolása*. Ethn. XC. 1979. 480–491.

PETERCSÁK Tivadar korábbi kutatásai Borsod-Abaúj-Zemplén megyéhez, de főleg a Zempléni hegységhez kötődnek. Több témakörben végzett átfogó kutatásokat, melynek eredményei múzeumi évkönyvekben, az Ethnographiában, és önálló kötetekben láttak napvilágot. A vándoriparosokról írt jelentősebb cikkei: *Vándoriparosok a Zempléni hegységben*. Ethn. LXXXIV. 1973. 527–548., *Vándoriparosok a Zempléni hegységben és a történeti Felső-Magyarországon*. Ethn. XCII. 1981. 436–451. Másik nagy témája az állattartás. Több tanulmánya mellett pl.: *Szarvasmarhatartás egy hegyközi faluban*. HOMÉ. XII. 1973. 357–407., *Az erdő szerepe a hegyközi állattartásban*. HOMÉ. XVI. 1977. 295–310. – önálló kötete is megjelent. *Népi szarvasmarhatartás a zempléni Hegyközben*. Borsodi kismonográfiák 17. Miskolc, 1983. Az erdei munkák, erdőlés témakörben írt nagyobb cikkei: *Az erdő haszna Répáshután*. Répáshuta. Egy szlovák falu a Bükkben. Miskolc, 1984. 75–96., *A paraszti erdőhasználat néprajzi kutatása Észak-Magyarországon*. EMÉ XIX. 1982–83. 375–392., *Erdőhasználat Gyöngyösön és környékén a XVIII–XX. században*. Tanulmányok Gyöngyösről. Gyöngyös, 1984. 475–506., *Népi erdőbirtoklás Heves megyében a XIX–XX. században*. EMÉ. XXI. 1985. 253–265. A palóc kutatáshoz kapcsolódva készült el a palóc monográfia számára: *Erdőhasználat a palócföldön*. (4 ív). A jeles napi és életkori szokásokról legjelentősebb munkája: *Népszokások Filkeházán*. Studia Folkloristica et Ethnographica 16. Debrecen, 1985. A Borsodi Kis-

monográfiák 6. köteteként jelent meg a *Hegyköz*. Miskolc, 1978. és a TKM kiskönyvtára sorozatban Komlóska, tájház.

Cs. SCHWALM Edit fő kutatási területe a népi táplálkozás. E témakörben megjelent jelentősebb publikációi: *Adatok Visonta népi táplálkozásához*. Fejezetek Visonta történetéből. Eger, 1975. 85–103., *Kenyérsütés Hevesaranyoson és Egerbocson*, EMÉ XIII. 1975. 221–242., *A palóc lakodalmi kalácsok*. Ethn. XCII. 1981. 350–373., *A gabonaneműek szerepe az Alsó-Garam mente népi táplálkozásában*. EMÉ XX. 1984. 233–272. A palóc monográfiában jelenik meg: A palócok táplálkozása ünnepeken és hétköznapiakon (7 ív). Naptári ünnepek, életkori szokások témájában írt cikkek közül kettőt említek meg: *A naptári ünnepek szokásai és hiedelmei Mátraderesken*. Mátradereske. Néprajzi tanulmányok. Eger, 1978. 73–88., *A poszrik*. (Adatok a palóc poszrikos kendőhöz). Néprajzi tanulmányok. Debrecen, 1982. 453–476. A népi díszítőművészet különböző területeiről (pásztorművészet, népi hímzés, szöttek, népviselet) készített munkákból egy: *Az egri népviselet változása a XIX. század közepétől az 1950-es évekig*. Mezővárosi kultúra Heves megyében. Bp.–Eger, 1985. 51–65. Summásokkal foglalkozó tanulmányok: *A Heves megyei summások életmódja*. EMÉ XXIII. 1987. 277–303. valamint a palóc monográfiában egy összefoglaló munka: *Palóc summások* (2 ív).

BEREZNAI Zsuzsanna a néprajzi kutatások területén végzett jelentős munkát: *Falucsúfolók az egri járásban*. Bp. 1985, ELTE, MTA Nyelvtudományi Intézete. 48 p. (Magyar csoportnyelvi dolgozatok 23.), *Falucsúfolók Eger vidékén*. EMÉ XXII. 1986. 231–271. Másik témája a népi vallásosság: *Hivő Mari és a bodonyi szombatisták*. Vallási néprajz 2. Bp. 1985, ELTE Folklore Tanszék. 307–348. A házkultuszról megjelent munkája: *Adatok a házkultuszhoz*. EMÉ XXIII. 1987. 331–352.

FAJCSÁK Attila népdalok gyűjtésével kezdte kutatómunkáját: *Rózsa nyílik* (30 felnémeti népdal) Eger, 1983., *Ködellik a Mátra* (90 Heves megyei népdal). Eger–Bp. 1984. Másik témája a szőlőműveléssel kapcsolatos szokások: *Adatok az egri szüreti koszorúhoz*. EMÉ XXIII. 1987. 353–366. Nyomdában lévő kismonográfiája: *Az egri szőlőművelés szokásai és hiedelmei*. (Studia Agriensia 7)

Az egri múzeumnak – az 1963-tól megjelenő évkönyve mellett (1980-tól *Agria*) még több sorozata is van, melyekben néprajzi témájú tanulmányok is helyet kapnak. Az 1980-ban indult *Diárium* tudományos népszerűsítő írásokat tartalmaz. A *Studia Agriensia* eddigi hat kötetéből az első az egri múzeum céhemlékeit dolgozza fel. Az évenként megrendezésre kerülő *néprajzi tájkonferenciákon* elhangzott előadásokat kötetben adja ki a múzeum a TIT-tel közösen: 1. A Közép-Tiszavidék népelete. Eger, 1982.; 2. Eredmények a Mátraalja néprajzi kutatásában. Eger, 1983.; 3. Mezővárosi kultúra Heves megyében. Bp.–Eger, 1985.; 4. Az életmód változása egy бүккi faluban. Bp.–Eger, 1986.; 5. Fejezetek Bodony néprajzából. Bp.–Eger, 1988. Az utóbbi tíz év legjobb néprajzi pályázataiból nyújt válogatást a *Néprajzi dolgozatok Heves megyéből*. Eger, 1986. A *Múzeumi kiállítóhelyek Heves megyében*. Eger, 1972. című kiadvány a megye területén található múzeumok és tájházak kiállításainak leírását tartalmazza.

A gyöngyösi Mátra Múzeum kiadványai természettudományi témakörűek. A Hatvany Lajos Múzeum füzetei nagyrészt képzőművészeti és irodalomtörténeti jellegűek. Két – néprajzi kutatásokat is érintő – tanulmánykötete jelent meg: 7. Magyarországi szöveges falvédők a 19.–20. században é.n., és 10. Magyarországi madárijesztők. A Heves megyei Hazafias Népfőnt kiadásában megjelenő *Hevesi Honismeret* történelmi, néprajzi és helytörténeti szakköröknek, kutatóknak nyújt szakmai, módszertani segítséget. Nagyrészt gyűjtési útmutatókat és kőrőíveket tartalmaz,

melyek túlnyomó többségét muzeológusok és levéltárosok írják. (Hevesi Honismeret 1. Eger, 1982. 2. 1983., 3. 1984., 4. 1986.)

Az egri múzeum jelentőségét mindig a vár adta. Ez nemcsak a gyűjtemények nagyságán, hanem a kiállítások témakörein is érzékelhető. A múzeum állandó kiállításai mindig Heves megye és Eger történetéhez, ezen belül is túlnyomóan a várhoz kapcsolódnak. Az első állandó kiállítás a Buttler házban (1952–1957) Eger és Heves megye történetét mutatta be. A nyolc teremből kettő volt néprajzi: kisiparosok, kézművesek eszközeit, céhemléket valamint Heves megye népművészetének jellemző darabjait állították ki (Bakó Ferenc, Varga Marianna és Igaz Mária készítette). A második állandó kiállítás a Várban (1958–1967) már jelentős néprajzi anyagot is tartalmaz (3 terem természettudományi, öt néprajzi). A hagyományos Heves megyei díszítőművészeti tárgyak mellett népi iparművészek anyaga is helyet kapott (Bakó Ferenc és Domanovszky György készítette). E kiállítás lebontása után *időszaki kiállítások* váltogatták egymást. Ezek közül a jelentősebbek: 1967: Palóc népművészet (Bakó Ferenc, Bodgál Ferenc, Zólyomi József); 1967–1968: A belapátfalvi keménycserép (Molnár László); 1969: A parádi üveg (Takács Béla); 1975: Népi textilek (Schwalm Edit); 1976: Szőttesek, hímzések a Palócföldön (Kapros Márta, Fügedi Márta, Schwalm Edit, Salgótarjánban és Miskolcon is bemutatva); 1979: Népi kerámiáink (Löffler Erzsébet); 1984: A magyar fogatolás története (Bodó Sándor); 1986–1987: Magyar népviseletek és hímzések (Cs. Schwalm Edit). A Nemzeti Galériában 1972-ben rendezett, 19 megye népművészetét bemutató kiállítás Heves megyei anyagát Cs. Schwalm Edit állította össze.

Az 1957-ben megnyitott gyöngyösi Mátra Múzeum első állandó kiállításán néprajzi rész is volt: enteriőr, népviseletek, pásztorművészet (Bakó Ferenc, Vincze István, Nagy Gyula). Az új állandó kiállítás: Gyöngyösi évszázadok, 1984 – egy része Gyöngyös környékének népművészetét, kismesterségek anyagát, a szőlészet-borászat eszközeit is bemutatja (Pálos Lászlóné, Gál Edit).

A Hatvany Lajos Múzeum sem rendelkezik állandó néprajzi kiállítással. Jelenlétebb időszaki kiállításai: 1971: Hatvan környékének népművészete (Schwalm Edit); 1976: Magyarországi népi faszobrok (Kovács Ákos). A népművészet „perifériájának” a kutatása, eddig feltáratlan területek bemutatása volt a célja a Provinciális művészet című kiállításorozatnak. 1979: „Kossuth Lajos, a magyar nép felszabadítójának dícsőítése a magyar nemzet által” – XIX–XX. századi olajnyomatok (Kovács Ákos). 1980–1981: Magyarországi szöveges falvédők a 19.–20. században (Kovács Ákos, Kriston Vizi József); 1981: Magyarországi madárijesztők (Óbuda, Galéria. Kovács Ákos, Kriston Vízi József).

A múzeum külföldi kapcsolatai is elsősorban a kiállításokban realizálódnak. Az első nagyszabású külföldi kiállítást 1974-ben rendezte az egri múzeum Hollandiában, Hágában. A népművészeti tárgyakat Heves, Nógrád és Borsod-Abaúj-Zemplén megye múzeumai szolgáltatták (Bakó Ferenc). 1978–1980 között Észak-Magyarország népművészetét reprezentáló kiállítás vándorolt Kanadában. A Nógrád, Borsod és Heves megye múzeumainak anyagából válogatott gyűjteményt 13, részben magyarok lakta településen mutatták be (Bakó Ferenc, magyar és angol nyelvű katalógus készült). 1979-ben a kanadai Nemzeti Múzeum meghívására Bakó Ferenc három hetes kutatóúton vett részt. Szovjetunió, Csúvas ASZSZK, Csebokszári területi múzeumával 1979-ben vette fel a kapcsolatot az egri múzeum. Heves megye népművészete címmel rendeztünk kiállítást (Cs. Schwalm Edit, orosz nyelvű katalógus is készült). Ezt viszonzotta 1980-ban a Csúvasia népművészete c. igen gazdag régi anyagot bemutató tárlat Egerben. 1984-ben Heves megye mai népművészetét reprezentáló kiál-

lítás volt Csebokszáriban (Petercsák Tivadar). 1985-ben pedig a Csuvas területi múzeum Csuvasia ma címmel nyitott kiállítást a várban. A besztercebányai Stredoslovenské Múzeumban 1982-ben rendeztünk először kiállítást: Heves megyei népviseletek (Kriston Vízi József, Petercsák Tivadar). 1983-ban közép-szlovákiai fejviseleteket mutatunk be a várban a besztercebányai múzeum gyűjteményéből. 1987-ben pedig Heves megye élő népművészete mutatkozott be Besztercebányán (Petercsák Tivadar). Többször került sor a két múzeum kutatóinak tapasztalatcseréjére is. Eger finn testvérvárosa Pori. Képzőművészeti kiállítások cseréje után, 1987–1988-ban Magyar népviseletek és hímzések című kiállításunkat itt és még két finn városban mutattuk be (Cs. Schwalm Edit). 1989-ben a pori Satakunnan Muzeo néprajzi anyagából hoz válogatást. Az NSZK-beli Siegen Vármúzeumával és a duisburgi városi múzeummal alakuló kapcsolatok keretén belül szintén kiállítások cseréjére kerül sor.

Az országos jelentőségű konferenciák közül néhányat említünk meg. 1964-ben az egri vármúzeum gótikus épületének egész emeleti traktusát elfoglaló állandó történeti kiállítás terveit egy nemzetközi konferencia viatta meg, mintegy 30 résztvevővel. Ugyanebben az évben (1964) az ivádi embertani kutatások megindulásának 25. évfordulójára szervezett nemzetközi szimpóziumnak adott helyet az egri múzeum. 1967-ben, a palóc kutatásokat megindító egri tanácskozáson, ahol kidolgozták a gyűjtő és feldolgozó munka programját, 40 tudományos dolgozó (néprajzos, történész, nyelvész) vett részt. 1979-ben szintén itt rendezték az Önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtők IX. konferenciáját, aminek szervezésében, programjának összeállításában résztvettek a múzeum munkatársai. 1986-ban a II. finn-magyar szimpózium témaköre: falu és város. Programjainak egy része Noszvajon zajlott. 1988-ban a Magyar Néprajzi Társaság, a TIT Országos Néprajzi Választmánya és Heves megyei Szervezete, a Magyarságkutató Intézet a Heves megyei Múzeumok igazgatóságával közösen A határainkon kívül élő magyarság néprajzi kutatása címmel Egerben rendezett konferenciát. Erre több előadó érkezett Csehszlovákiából, Jugoszláviából és a Szovjetunióból is.

Jegyzetek

1. Magyarország megyéi, Heves. 1984. 5.
2. Magyarország megyéi, Heves. 1984. 35–36. és 79.
3. SZÁNTÓ Imre 1956. 31–32.
4. Magyarország megyéi, Heves. 1984. 62–63. Magyarország Helységnévtára 1937. 29–31. 1962. 37–38.
5. MANGA János 1979. 31–33.
6. BAKÓ Ferenc 1981. 243.
7. MANGA János 1979. 31. PALÁDI-KOVÁCS Attila 1982. 11–14.
8. SOÓS Imre 1955. 7–10.
10. BAKÓ Ferenc 1984. 106–107.
11. BAKÓ Ferenc 1963. 7–12.
12. KISS Péter 1986. 180.
13. CSIFFÁRY Gergely 1982. 161–183.
14. DANCZA János 1981. 223–225., 238. KISS Péter 1986. 180.
15. BAKÓ Ferenc 1963. 12. A Heves megyei múzeumi szervezet működésére vonatkozó adatokat a következő források alapján állítottam össze: 1963–1978: BAKÓ Ferenc beszámolója a múzeum előző évi munkájáról az EMÉ-ben. 1979–1987: a múzeumi szervezet éves munkajelentései, 1987-es statisztikai jelentés, összeállította: BODÓ Sándor.
16. A tájházak, kiállítások bemutatásához a következő forrásokat használtam: Múzeumi kiállítóhelyek Heves megyében, 1972. KOVÁCS Jenő, 1974. FÉL Edit é.n., Szabadtéri néprajzi múzeumok Magyarországon, 1987., BAKÓ Ferenc TKM kiskönyvtára, 81: Recsk-Tájház, 198: Parád-Palócház, 148: Tájházak Heves megyében.

Irodalom

Rövidítések:

EMÉ	Az Egeri Múzeum Évkönyve, Eger
Ethn	Ethnographia, Budapest
HOMÉ	A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, Miskolc
TKM kiskönyvtára	A Tájak, Korok, Múzeumok Kiskönyvtára, Budapest
MésH	Műveltség és Hagyomány, Debrecen

BAKÓ Ferenc

- 1963 Az egri műgyűjtemények története. EMÉ I. 7–38.
 1964 Beszámoló a Heves megyei múzeumok 1963. évi munkájáról. EMÉ II. 407–411.
 1965 A Heves megyei múzeumi szervezet tevékenysége 1964-ben. EMÉ III. 253–256.
 1966 A Heves megyei múzeumok tevékenysége 1965-ben. EMÉ IV. 349–351.
 1967 Beszámoló a Heves megyei múzeumok 1966. évi működéséről. EMÉ V. 293–301.
 1969 A múzeumi munka 1967-ben. EMÉ VI. 367–380.
 1970 Beszámoló a múzeumi szervezet 1968. évi tudományos és népművelési munkájáról. VII. 5–19.
 1972 A Heves megyei múzeumi szervezet helyzete és működése az 1969–70. években. EMÉ VIII–IX. 1970–71. 5–14.
 1973 Beszámoló a Heves megyei múzeumi hálózat munkájáról 1971-ben. EMÉ X. 5–17.
 1974 A Heves megyei múzeumok munkája az 1972–1973. években. EMÉ XI–XII. 1973–74. 5–19.
 1975 A Heves megyei múzeumok tevékenysége 1974-ben. EMÉ XIII. 5–19.
 1976 A Heves megyei múzeumok munkája 1975-ben. EMÉ XIV. 5–10.
 1977 A Heves megyei múzeumi szervezet munkája 1976-ban. EMÉ XV. 369–380.
 1980 A Heves megyei múzeumok helyzete és tevékenysége az 1977–78. években. EMÉ XVI–XVII. 1978–1979. 5–21.
 1981 Az etnikai csoport kutatásának kérdései. Esettanulmány a Keleti-Tarnavölgy falvaiból. EMÉ XVIII. 243–290.
 1984 Párhuzamok és eltérések az Eger környéki magyarság és nemzetiségek településében, építkezésében. Interetnikus kapcsolatok Észak-Magyarországon. Miskolc. 103–121.

CSIFFÁRY Gergely

- 1982 Egri céhemlékek. Eger.

DANCZA János

- 1981 Visszaemlékezés az egri városi múzeumra. EMÉ XVIII. 219–243.

FÉL Edit

- é.n. Átány, Kakas-ház. (kiállítás vezető)

KISS Péter

- 1986 Gyűjtemények és múzeumok Egerben 1951-ig. I. EMÉ XXII. 163–187.

KOVÁCS Jenő

- 1974 Szalajka-völgyi erdei múzeum. Eger.

Magyarország helységnévtára. Bp. 1937.

Magyarország megyéi. Heves megye. Bp. 1984.

MANGA János

1979 Palócföld. Bp.

Múzeumi kiállítóhelyek Heves megyében. (Kovács Béla szerk.) Eger, 1972.

PALÁDI-KOVÁCS Attila

1982 A Barkóság és népe. Miskolc.

SOÓS Imre

1955 Heves megye benépesítése a török hódoltság után. Eger.

SZÁNTÓ Imre

1956 A dolgozó parasztság helyzete Heves megyében a Bethleni konszolidáció és gazdasági válság éveiben 1920–1933. Eger.

Szabadtéri néprajzi múzeumok Magyarországon. (Kurucz Albert–Balassa M. Iván–Kecskés Péter szerk.) Bp, 1987.

